

RECENZJE

O niedocenianej mądrości triady*

Piotr Błajet (red.), *Ciało – Edukacja – Umysł*, Wyd. Uczeln. WSG, Bydgoszcz 2010, ss. 296

Podstawowym wątkiem inspirującym przedmiotowe opracowanie jest całościowa koncepcja Kena Wilbera¹ łączenia w edukacji na pierwszym jej etapie wnętrza z „zewnątrzem” osoby w aspekcie indywidualnym i zbiorowym („wszystkie kwadraty”) oraz na kolejnych etapach rozwoju człowieka obejmowanie a nie negowanie wszystkich wcześniejszych etapów tegoż rozwoju („wszystkie poziomy”).

Zasadnicze treści książki poprzedza *Wprowadzenie* Piotra Błajeta, redaktora naukowego i autora interdyscyplinarnych opracowań z zakresu pedagogiki zdrowia i ciała², który stawia pytanie za pytaniem o możliwości scalenia/zintegrowania tradycyjnie dualistycznego myślenia o świecie i człowieku. Pytania dzieli na kardynalne i ważne, a odsyłają one wpierw, dzięki przypisom, do literatury przedmiotu w języku polskim, co przyjmujemy z niejaką ulgą, mając na uwadze początkujące, młodsze grono adeptów pedagogiki, jeszcze nie tak rozległe oczy-

* Tytuł pochodzi z rekomendacji Aleksandra Nalaskowskiego (w recenzji dla celów wydawniczych), dla którego relacje między tym, co naturalne w człowieku a tym, nad czym może zapanować umysł poddany procesowi edukacji, są niezwykle inspirujące i kierujące nas ku nowym, co i na nowo interpretowanym obszarom, „ku integralności nauki w kierunku Ciekawego Dobra”. Por. ważne poglądy nt. jakości treści i form pisarstwa pedagogicznego: A. Nalaskowski, *Jalowa pedagogicznie poprawność*, „Nowa Szkoła” 2009, nr 8, s. 4–8.

¹ Por. np. wybrane dzieła (ciekawe i ważne): K. Wilber, *Małżeństwo rozumu z duszą: integracja nauki i religii*, tłum. H. Smagacz, Jacek Santorski&Co Agencja Wydawnicza, Warszawa 2008; tegoż, *Integralna teoria wszystkiego. Wizja dla biznesu, nauki i duchowości*, tłum. C. Urbański, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2006.

² Por. P. Błajet, *Ciało jako kategoria pedagogiczna*, Wyd. UMK, Toruń 2006 – Czekamy więc na anonsowaną przez współautora książki prof. Zbigniewa Kwiecińskiego (s. 31) kolejną monografię autorską P. Błajeta pt. *Szkice o wychowaniu agonistycznym* [książka ta ukazała się w 2008 roku w Wydawnictwie Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy – redakcja]

tanego pokolenia czytelników. Bowiem wspólne lektury na przykład z naszymi studentami lepiej tworzą płaszczyznę dialogu i pozwalają zachować pewną ciągłość i/lub spójność myślenia o przedmiocie rozważań. Te sformułowane pytania kardynalnie ważne ukierunkowały autorów współtworzących książkę, specjalistów z różnych dyscyplin, teoretyków i praktyków, pojawiła się więc możliwość ukazania w jednej publikacji całościowej wizji integralnego rozwoju człowieka w tym szczególnym „ćwiartkowym” dyskursie edukacyjnym. Strategia rozwoju integralnego musi być, jak stwierdza autor wprowadzenia, kontynuowana, ale i oparta na fundamentach antropologicznych zwanych potencjalnościami. Poświęcona im została część druga, zawierająca pięć artykułów, ale o tym nieco dalej.

Idąc kolejno, w pierwszej części książki autorzy, zapoznając czytelnika ze wskazaną koncepcją Kena Wilbera, wychodzą od dwóch kwestii: dualizmu kartezjańskiego, potraktowanego jako problem do pedagogicznej aplikacji i od szkicu założeń przekraczania dualistycznego myślenia w edukacji.

Tę pierwszą część publikacji (pt. „Dualizm jako problem edukacji”) otwiera opracowanie Beaty Przyborowskiej „O granicach edukacji”, gdzie autorka przewrotnie, choć raczej w podtekstach, zaznacza bezzasadność ich eksponowania, albowiem zdecydowanie preferuje integralne scalanie ujęcia zjawisk i kwestii pedagogicznych człowieka i świata, a nawet Wszechświata, w którym żyjemy. Wyjątkowo intensywnymi i zarazem rozległymi próbami starań nam – współautorom niniejszych refleksji na kanwie tej bardzo zajmującej lektury – odpowiada taka orientacja/paradygmat myślenia, jesteśmy bowiem od dziesięcioleci nie tylko biernymi admiratorkami, ale i czynnymi aplikatorkami (z niemało licznym zespołem współpracowników) modelu systemologicznego oglądu problematyki pedagogiki i pedagogii³.

³ Por. K. Duraj-Nowakowa, *Teoria systemów a pedagogika*, WN WSP, Kraków 1992; tejeż, *Modelowanie systemowe w pedagogice*, WN WSP, Kraków 1997; tejeż, *Źródła podejść do pedagogiki: zarys problemu*, Wyd. ŚSW, Kielce 2005; tejeż, *Podejścia całościowe do pedagogiki: wybór*, Wyd. UR, Rzeszów 2008; tejeż, *Pedagogika społeczna między integracją a dezintegracją*, Wyd. UR, Rzeszów 2009. Por. M. Kaliszewska, *Tematy systemowe zajęć: propozycje własnych rozwiązań metodycznych w edukacji zdrowotnej uczniów młodszoszkolnych*, [w:] A. Nitecka-Walerych (red.), *Kultura fizyczna i zdrowie w kształceniu zintegrowanym*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007, s. 193–202; tejeż we współautorstwie z Barbarą Klasińską, *Modernizacja dydaktyki akademickiej: perspektywa systemologiczna*, [w:] A. Karpińska, W. Wróblewska (red.), *Dylematy dydaktyki szkoły wyższej w dialogu i perspektywie*, Trans Humana, Białystok 2008, s. 138–149; tychże, *Rozmowa o pedagogice systemowej na podstawie wybranych lektur*, [w:] M. Kaliszewska, B. Klasińska (red.), *Szkice systemowych ujęć pedagogiki*, Wyd. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Kielce 2010, s. 167–176; tychże (red.), *Szkice systemowych ujęć pedagogiki*, Wyd. UHP JK, Kielce 2010.

Beata Przyborowska⁴ przekonuje nas uzasadnioną aprobacją stanowisk wyrażonych w sześciu dziełach, uprzystępnionych/przyswojonych już polszczyźnie, pióra Kena Wilbera (obficie cytowanego w rzeczonym artykule i także w opracowaniach P. Błajeta). Jak wiadomo, takie orientacje myślenia sięgają tzw. pytań pierwszych (o relacje między całością przedmiotu poznania a tej całości częściami), począwszy od filozofów starożytnych kultur Dalekiego i Bliskiego Wschodu, z Egiptem włącznie oraz klasycznych „historii i teorii wszystkiego”, o czym zasadniczo nowe podejścia i opisy znajdujemy w kolejnych epokach przez Nowożytność (z J. A. Komeńskim na czele) aż do Poponowoczesności (aktualnej, ale wciąż jeszcze niejasnej i migotliwej), o której nie wiemy, co stwierdzą, jak ją ocenią nasi potomkowie.

W części drugiej omawianej książki wprawdzie Zbigniew Kwieciński przedstawia ewolucyjną troistość mózgu jako międzydyscyplinarne (głównie socjologiczne, psychologiczne i pedagogiczne) wyzwanie dla nas pedagogów. Autora interesują bowiem najczęściej właśnie integrowane podejścia do pedagogiki⁵ i te nurty myślenia o edukacji, które pozwalają całościowo wspierać harmonijny rozwój możliwości użytecznego funkcjonowania mózgu. Dlatego też przypomina dziedzictwo ewolucyjne człowieka, wskazuje na potrzebę dbania o zdrowie i zarazem o harmonię rozwoju wszystkich trzech warstw naszego mózgu oraz o umożliwienie jednostce pełni rozwoju umysłu krytycznego, co niewątpliwie stanowi trudne zadanie dla edukacji.

Zbigniew Kwieciński przy tym upogładowił własne idee tabelarycznym zestawieniem, obrazując wzajemne relacje pomiędzy społeczeństwem, etosem człowieka i jego tożsamością oraz więziami międzyludzkimi a wychowaniem i mózgiem danej osoby.

Następnie Jan Trąbka ujmuje ciało, edukację, umysł jako swoistą triadę rozpatrywanej całości przedmiotu opisu, wyjaśniając tym samym – między innymi – psychologicznie istotę tytułowego ujęcia wybranego tematu. Wskazuje zaś na

⁴ Por. B. Przyborowska, *Kultura organizacyjna oświaty w zmiennym otoczeniu*, Wyd. WSTiE TWP, Olsztyn 2007; też, *Natura, edukacja, kultura: pedagogia źródeł*, Wyd. Nauk. UMK, Toruń-Olsztyn 2006.

⁵ Czytelnicy bardzo lubią stosować przekonującą i skrótową zarazem ilustrację Kwiecińskiego – por. tegoż, *Dziesięciościan edukacji*, [w:] T. Jaworska, R. Leppert (red.), *Wprowadzenie do pedagogiki. Wybór tekstów*, Of. Wyd. „IMPULS”, Kraków 1996; tegoż, *Między patosem a dekadencją: studia i szkice socjopedagogiczne*, Wyd. Nauk. DWSE TWP, Wrocław 2007; tegoż i A. Kicowskiej (red.), *Dzielność i troska: studia zadedykowane prof. Eugenii Malewskiej*, Wyd. UWM, Olsztyn 2005; tegoż, *Młodzież na wczesnej ścieżce adaptacji i emancypacji: przyczynek w aspekcie edukacji i środowiska*, bw., Warszawa 1989; tegoż i M. Jaworskiej-Witkowskiej (red.), *Ku integralności edukacji i humanistyki. Księga jubileuszowa dla Lecha Witkowskiego*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2008.

niewykorzystane jeszcze zasoby zdolności człowieka, zawarte w jego genach, ów potencjał często bezpowrotnie marnowany.

Kolejno Jarosław Horowski charakteryzuje koncepcję cielesno-duchowego rozwoju w ujęciu filozofii pedagogiki tomistycznej, wskazując, iż ta koncepcja tylko pozornie zdaje się być dualistyczna, zaś faktycznie reprezentuje model wychowania integralnego. Św. Tomasz z Akwinu sprzeciwiał się bowiem zdecydowanie dzieleniu człowieka na jego wymiar cielesny i duchowy, ta idea mocno zakorzeniła się w personalizmie i jego kontynuacjach nam współczesnych pod nazwą XXI-wiecznej odmiany humanizmu.

Zaś Ryszard Maciołek pisze o koncepcji umysłu i jego relacji do ciała w myśli M. J. Adlera. Ukazuje wpierw specyfikę umysłu człowieka przez analizę jego atrybutów, a następnie omawia zagadnienie relacji umysłu do ciała na tle naukowych osiągnięć neurofizjologii i neuropsychologii oraz efektów badań nad sztuczną inteligencją.

W końcu drugiej części tomu Bronisław Siemieniecki zastanawia się nam miejscem pedagogiki kognitywistycznej w edukacji, gdyż dostrzegając dla niej przyszłość, eksponuje coraz większe jej znaczenie i przydatność.

Część trzecia książki poświęcona jest potencjalnościom niewidzialnym, a więc możliwym, przeczualnym, emanującym duchem, stanowiącym problem, trudności dla ludzkiego intelektu.

Ryszard Łukaszewicz pisze tu o edukacji jako „metaforze wielkiego nawiasu”. Odkrywa jej konteksty, do których zalicza przemienianie i przekraczanie. Zaś to przekraczanie przejawia własne wymiary: interpretacyjny, rozwojowy i kreatywny. Metafora wielkiego nawiasu staje się, przez praktykowanie, realizacją marzeń. Autor tekstu kluczem do sukcesu w edukacji czyni przekraczanie granic wyobraźni i umiejętne opowiedzenie o tym.

Mariola Chomczyńska-Rubacha rozważa natomiast ukryty program koedukacji, jako fenomen wytwarzania różnic rodzajowych w socjalizacyjnej pracy szkoły. Definiuje seksizm, relacje rodzajowe, odkrywa stereotypy płci ukryte w podręcznikach szkolnych, rozważa zadania stojące przed pedagogiką wrażliwą na rodzaj człowieka.

Natomiast Małgorzata Piasecka poświęca uwagę ciekawym relacjom między fizyką kwantową a edukacją. W procesie tworzenia obrazu otwartego świata pedagogika potrzebuje edukacyjnego klucza, który pozwoliłby kreować te subtelne przestrzenie. Tym kluczem może być różnorodność metod, jak medytacja, afirmacja, relaksacja, kontemplacja, twórcza wizualizacja, myślenie intuicyjne i metaforyczne oraz ekspresyjne formy artystycznego wyrażania.

Część czwarta zbioru autorskich tekstów omawia potencjalności mimetyczne, naśladowcze, stąd wynikają odwołania np. do roli teatru.

Odnajdujemy tam odkrywanie ciała w teatrze Janusza Skuczyńskiego, Janusza Szopy rozważania o wpływie hathajogi na rozwój człowieka, Marka Kaźmierczaka tekst na temat uczenia śmierci z perspektywy nowych mediów i Moniki Staszewicz artykuł o zadaniach edukacji seksualnej w cyklu życia człowieka.

Piąta część rekomendowanej książki (pt. „W stronę głębi”) dotyczy innych zagadnień. Michał Tempczyk pisze o relacji ciała i umysłu w buddyźmie, Jerzy Kochanowicz na temat związku duchowości z religijnością, Mateusz Strużyński o edukacji religijnej w integralnym kontekście, a Andrzej Wojciechowski pyta, czy chodzi nam o życie kreatywne, czy o życie w cieniu kreacji?

Ostatnia, szósta część zbiorowego opracowania zawiera próby aplikacji ujęć integralnych w praktyce zawodowej menedżerów, pedagogów i psychologów. Znajdujemy tu rozważania o integralnym przywództwie (Aleksander Teisseyre), o integralnym zarządzaniu przez wartości (Jarosław Chybicki), integralnym coachingu (Jagna Ambroziak), o rozwijaniu przejrzystej świadomości (Waldemar Wojnicz) oraz koncepcję światów alternatywnych jako instrumentu kształcenia wyobraźni w pedagogice wieku dojrzewania (Jerzy Prokopiuk).

W podsumowaniu redaktor naukowy lapidarnie komentuje zawartość tomu, ujmując ją w „ćwiartkowych” rozważaniach, inspirowanych ćwiartkami naszego wspólnie ulubionego autora Wilbera. Z zaprezentowanego na s. 290 schematu wynika, że zamiar nakierowania uwagi autorów i ich narracji na zaniedbywane dotąd ścieżki lewostronne powiódł się.

„Epistemologia prawostronna (dominująca w edukacji tradycyjnej), gdy raz spojrzy na ciało jak na przedmiot (bo zredukowany do poziomu fizycznego) w taki sposób, jak chciał widzieć ciało Kartezjusz, już nigdy nie uzna podmiotowości ciała, gdy raz ujmie naturę w kategoriach przedmiotowych (fizykalnych), już nigdy nie zobaczy ducha w naturze. Poznanie prawostronne jest zatem ‘gwarantem’ myślenia dualistycznego, według którego natura i kultura, ciało i umysł, to dwa odmienne, a nawet przeciwstawne byty. Drogą do oglądu integralnego jest wzbogacenie poznania o epistemologię lewostronną [w tekście mamy prawostronną, ale to chyba błąd? przyp. rec. K. D.-N. i M. K.], a nawet czasowe zawieszenie myślenia prawostronnego: bo tylko w perspektywie ja-my można zobaczyć świat niepodzielony, świat stanowiący integralną całość” (s. 289).

Piotr Błajet kończy książkę pytaniem (w naszym przekonaniu retorycznym) – o to, czy opracowanie jest trafnym, pożytecznym i skutecznym ujęciem nadrzędnej kwestii triady w formie przyczynku do integralnego myślenia w/o edukacji.

Z perspektywy zainteresowanego czytelnika można to w pełni potwierdzić. Książka bowiem jawi się jako faktycznie próba nowszego podejścia w myśleniu o edukacji. Intryguje i burzy bowiem dotychczasowe pedagogiczne przyzwyczajenia opisu, zachęca do stosowania nowych ujęć, prowokuje do rewizji wiedzy,

do zmiany własnych przekonań, budzi nawet niepokój, przez co obliguje do przekraczania utartych schematów i granic rozumowania.

Jako recenzentki natomiast nie tyle pragniemy zamknąć niektóre, wybrane spośród wywołanych lekturą refleksje, ile w zakończeniu – zamiast uogólnień rozwiązań tytułowej problematyki, zamiast wniosków, które i owszem się nasuwają (i na bieżąco i na finiszu studiowania omawianej książki) – proponujemy czytelnikom (krytycznym *in plus* i *in minus*) w odbiorze tak samej publikacji, jak i naszej jej rekomendacji dalsze lektury⁶, a nimi wywołane kolejne refleksje sugerujemy spisać i upublicznić. Kwestie bowiem ze względu na aktualność i wagę społeczno-pedagogiczną w pełni zasługują na nasze coraz głębsze i rozleglejsze przemyślenia i opracowania. My zaś – aby nie wydłużać niniejszego tekstu/głosy do przedmiotowej książki – komentarze do tych 14 pozycji bibliograficznego wykazu dodanego tutaj na razie przemilczymy.

Krystyna Duraj-Nowakowa

Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna
IGNATIANUM
Kraków

Małgorzata Kaliszewska

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
Jana Kochanowskiego
Kielce

⁶ Literatura proponowana: 1) J. Borysenko, *Księga życia kobiety: ciało-psychika-duchowość*, przekł. S. Pikiel, GWP, Gdańsk 2003; 2) G. D. Bishop, *Psychologia zdrowia: zintegrowany umysł i ciało*, Wyd. Astrum, przekł. A. i L. Śliwa, Wrocław 1996; 3) M. Chomczyńska-Rubacha, K. Rubacha, *Pleć kulturowa nauczycieli: funkcjonowanie w roli zawodowej*, Of. Wyd. IMPULS, Kraków 2007; 4) R. Fudali, M. Kowalski (red.), *Kobieta i mężczyzna w zawodzie nauczycielskim*, Of. Wyd. IMPULS, Kraków 2006; 5) M. Głazewski, *Dystopia: pedagogiczne konteksty teorii systemów autopojetycznych Niklasa Luhmanna*, Of. Wyd. UZ, Zielona Góra 2010; 6) I. Heszen, H. Sęk, *Psychologia zdrowia*, PWN, Warszawa 2007; 7) E. Hyży, *Kobieta, ciało, tożsamość: teorie podmiotu w filozofii feministycznej końca XXI w.*, Wyd. Universitas, Kraków 2003; 8) S. Moscovici (red.), *Psychologia społeczna w relacji ja – inni*, przekł. M. Cielecki, WSiP, Warszawa 1998 (rozdziały 2 i 12); 9) A. Pawłucki, *Osoba w pedagogice ciała*, Wyd. WSP, Olsztyn 2002; 10) A. Pawłucki, *Wychowanie jako kulturowa rzeczywistość: na przykładzie wychowania do wartości ciała*, Wyd. AWF, Gdańsk 1992; 11) K. R. Popper, *Wiedza a zagrożenia ciała i umysłu: w obszarze interakcji*, przekł. T. Baszniak, KiW, Warszawa 1998; 12) R. Sennet, *Ciało i kamień (człowiek i miasto w cywilizacji Zachodu)*, przekł. M. Konikowska, Wyd. Marabut, Gdańsk 1996; 13) G. Weber (red.), *Terapia systemowa Berta Hellingera*, przekł. B. Romero, GWP, Gdańsk 2004; 14) V. Woolf, *O chorowaniu*, przekł. M. Heydel, Wyd. „czarne”, Wołowiec 2010.